

GYÉMÁNT RICHÁRD*

A Temesi Bánság első kormányzója: gróf Claude Florimond de Mercy (1666–1734)

I. Életrajzi előzmények (1666–1716)

Gróf Claude Florimond de Mercy (1666–1734) régi, lotaringiai, nemesi családból származott. Már apja és nagyapja is híres, katonaviselt férfiak voltak. Nagyapja, François de Mercy (c.1590–1645) a harmincéves háborúban (1618–1648) szerzett hősi nevet magának. A császári sereg tábornagyaként esett el Alerheimnél, Bajorország nyugati határainál, 1645. augusztus 3-án.¹ Apja, gróf Pierre Ernest de Mercy (1640–1686) altábornagy szintén a katonai pályát választotta. Buda 1686. évi császári ostromakor kapott halálos sebet, amelynek következtében hamarosan – 1686. október 5-én – elhunyt Bécsben.² Az előbbi példákából látható, hogy gróf Claude Florimond de Mercy személyétől nem volt idegen a katonai életpálya.

Mercy 1666-ban született, a – később bányászatáról híres – lotaringiai Longwy településen, a mai Franciaország északkeleti határán. A helység egyébiránt a 17. század második felében – XIV. Lajos francia király (1643–1715) expanziós törekvéseinek köszönhetően hol Lotaringiához, hol Franciaországhoz tartozott.³ Végül a nijmegeni

* egyetemi docens, Statisztikai és Demográfiai Tanszék

¹ SCHINZL, ADOLF: *Mercy, Franz Freiherr von*. In: Freiherr von Liliencron, Rochus: Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). 21. kötet (Kurfürst Maximilian I. – Mirus). Verlag von Duncker & Humblot. Leipzig, 1885. 414–419. pp.

² VÁRNAGY ANTAL: *Hőgyész. Községtörténeti monográfia, I. rész (A kezdetektől 1722-ig)*. Kiadja a Nagyközségi Közös Tanács, Hőgyész, 1990. Elektronikus elérhetőség: https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/hogyesz/hogyesz_kozsegtorteneti_mon_1_resz/pages/004_a_kozep_kori_magyar_telepules.htm (Letöltés ideje: 2019. június 7.)

³ Lotaringia francia kézbe kerülése hosszabb politikai és fegyveres küzdelem eredménye volt. XIV. Lajos francia király (1643–1715) élénk érdeklődést mutatott a – Német-római Birodalomhoz jobban kötődő – hercegség Franciaországhoz csatolása kérdésében. A francia fegyveres megszállások okai jobbára abban keresendők, hogy Lotaringia hercegei a német-római császár szövetségesei voltak. Lotaringia hosszú időn át az ütközőállam szerepét töltötte be a két nagyhatalom között. Az utolsó lotaringiai hercegek (IV. Károly (1625–1634, 1634–1675), II. Miklós (1634), V. Károly (1675–1690) és I. Lipót (1690–1729)) „elkeseredett”, – főképp – politikai küzdelmet folytattak a „Napkirály” vezette Franciaországgal szemben. Az ország többször francia megszállás alá került, olykor a „Lotaringia hercege” titulus is pusztán formális címmé vált. A Lotaringiai – Vaudémont – hercegi-ház utolsó tagja III. Ferenc herceg (1729–1737) volt, aki Ferenc István néven Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) férje is volt. A herceg a Mária Teréziával kötendő

békeszerződés (1678. augusztus 10.) értelmében Franciaország része lett. Földrajzi pozíciója miatt fontos erősítéseit Sébastien Le Prestre de Vauban (1633–1707) a híres francia hadmérnök tervei alapján építették ki.⁴

Gróf Claude Florimond de Mercy szülei, gróf Pierre Ernest de Mercy (1640–1686) altábornagy és Marie Christiane d'Allamont grófnő voltak.⁵ Már fiatalon, 16 évesen, 1682-ben belépett a császári hadseregbe. Ezzel a lépésével minden bizonnyal apja és nagyapja nyomdokaiba kívánt lépni. Böhm Lénárt szerint „*legnagyobb buzgalommal szentelte magát a hadi pályának, és nincs kétség benne, hogy számos tulajdonnal bírt, melynek e pályán fényes sikert biztosítanak. Bátor, éber, tevékeny, tüzes, genialis természettel bírt; azonban, mint sok embernél előfordul, kik másokat fölülhaladnak, büszke volt nem mindennapi tehetségeire, azért fölfuvalkodott, nem ritkán nyers is volt alattvalói iránt. Legnagyobb hibája azonban, ha ugyan annak nevezhető, az az egy volt, hogy hiányzott nála az a bizonyos valami, mit az ember hiába iparkodik s erőlködik megszerezni, ámbár mindenütt, de különösen harczban nélkülözhetetlen, és mit szerencsének neveznek.*”⁶

Alfred Arneth – a Savoyai Jenő hercegről, német nyelven írt háromkötetes munkájában – a következőket közölte – szabad fordításban – Mercy tábornagról: olyan családban született, amelynek az a sajátossága, hogy tagjait – erényeikért – mindenkor tisztelték, ugyanakkor mindig szerencsétlenség kísérte őket. Claude Florimond de Mercy személyére is igaz ez a megállapítás, mivel abban a korban, amelyben élt, a legbátrabb császári főtisztek egyike volt, ugyanakkor mindig történt vele valami baj. Nevezetesen vagy elfogták, vagy megsebesült a harcok hevében. Végül nála sem maradt el a hősi halál.⁷ Arneth még azt is hozzáteszi munkájában, hogy a nagy francia filozófus, író és

házasság fejében kényszerült lemondani országról és hercegi címéről. Cserébe – az amúgy is nyomást gyakorló – Franciaország elismerte VI. Károly német-római császár – III. Károly néven magyar, II. Károly néven cseh király – (1711–1740) által kiadott Pragmatica Sanctio-t (1723), amely biztosította a Habsburg-ház nőági öröklését. Ferenc Istvánt – a lemondásért cserébe – a Toszkán Nagyhercegséggel „kárpóolták”, amelynek utolsó, 1723 és 1737 között regnáló Medici hercege – Gian Gastone de' Medici (1671–1737) – 1737. július 9-én, örökös híján, elhalálozott. Lotaringiának ugyanakkor 1737 és 1766 között még egy hercege volt, az egykori lengyel uralkodó I. (Leszczyński) Szaniszló személyében, aki gyakorlatilag veje, XV. Lajos francia király (1715–1774) „bábjá” volt. Halála után (1766) Franciaország beolvasztotta területébe Lotaringiát. TÓTH ÁRON: *Lotaringiai főnix, avagy a lunéville-i kastély újjászületése. Örökségfigyelő*. 2015. 10. 24: http://oroksegefgyelo.blog.hu/2015/10/24/lotaringiai_fonix_avagy_a_luneville-i_kastely_ujjaszuletese (Letöltés ideje: 2019. január 21.), KE-NYERES ÁGNES (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990. Javított, átdolgozott kiadás, Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár*. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09006/09602.htm> (Letöltés ideje: 2019. január 21.), BUSKÓ ANDRÁS (szerk.): *Lengyel királyok és uralkodók, III. rész, Választott uralkodók (1573–1795), A Lublini Unió nemesi köztársaságának királyai*. Budapest, 2013. 125-143. pp. *Budapest Főváros XVII. kerületi Lengyel Nemzetiségi Önkormányzat honlapja*: http://www.leki17.hu/ebook_kiralyok/lengyel_kiralyok_3.pdf (Letöltés ideje: 2017. január 20.)

⁴ GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas Nagy Lexikona, Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben, XI. kötet (Közép-Magyar)*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1895. 647. p.

⁵ DE KASSEL, CHEVALIER P.-N.-C.-C.-A: *Livre d'or de la noblesse luxembourgeoise, Recueil Historique, Chronologique & Biographique des Familles noblesdu Luxembourg Ancien & Moderne*. Imprimerie de Toint-Scohier. Bruxelles, 1869. 4. p.

⁶ BÖHM LÉNÁRT: *Dél-Magyarország vagy az úgynevezett Bánság külön történelme. Első kötet*. Emich Gusztáv tulajdona. Pest, 1868. 342. p., RITTER VON ARNETH, ALFRED: *Prinz Eugen von Savoyen. II. kötet (1708–1718)*. Wilhelm Graumüller. Wien, 1864. 388. p.

⁷ RITTER VON ARNETH 1864, 389. p.

költő, François-Marie Arouet, azaz Voltaire (1694–1778) is hasonló meggyőződéssel volt a tábornagy személyéről.

A császári seregben szolgáló Claude Florimond de Mercy már harcolt a császárváros, Bécs török ostrománál (1683). Bécs felmentését követően – 1683 és 1690 között –, előbb hadnagyi („*Leutnant*”), majd kapitányi („*Rittmeister*”) rangban szolgált a Magyarország felszabadításáért folytatott harcokban. Ott volt Buda 1686. évi visszafoglalásánál is, ahol apja, báró Pierre Ernest de Mercy altábornagy, a császári lovasság egyik főtisztje – 1686. augusztus 29-én – halálos sebet kapott. I. Lipót magyar és cseh király (1657–1705), német-római császár (1658–1705) a haldokló altábornagynak, a harcban tanúsított hősi helytállásáért – 1686. szeptember 23-án – grófi címet adományozott. Az altábornagy végül 1686. október 5-én hunyt el Bécsben.⁸ Nemesei – immáron –, grófi címe fiára is átöröklődött.

Gróf Claude Florimond de Mercy folytatta a „családi hagyományt”. A magyarországi törökellenes harcokban olyan súlyosan megsérült, hogy hosszú évekig „harcképtelenné” vált. Majd csak 1697-ben tűnt fel újra, amikor az itáliai hadszíntérre vezényelték. Mivel Mercy Savoyai Jenő herceg oldalán harcolva tűnt fel a törökellenes harcokban, ezért nem csodálkozhatunk, hogy a herceg – aki ragaszkodott „bevált” alárendeltjeihez – igényt tartott rá a későbbi, győzedelmes, magyarországi hadjáratában is. Mercy így Itáliából Magyarországra utazott és részt vett a dicsőséges zentai csatában (1697. szeptember 11.) is, ahol hősi helytállásáért kitüntették. A karlócai békeszerződés (1699. január 26.) értelmében a Habsburg és az Oszmán Birodalom békét kötött egymással, ezért, feltehetően, Mercy-t is rövidesen áthelyezték.⁹

Hamarosan a spanyol örökösödési háború (1701–1714) itáliai hadszíntereire vezényelték; akkoriban már alezredesi („*Oberstleutnant*”) rangban szolgált. A franciákkal folytatott összecsapásokban több alkalommal is helyállt, ugyanakkor kétszer is az elenség fogságába esett, de kiszabadult onnan. Részt vett a – Savoyai Jenő herceg által vezetett – császáriak és a franciák által vívott cremonai csatában (1702. február 1.) is. Maga az ütközet eredménye hadtörténeti szempontból „vitatott”; valójában egyik fél sem győzött. Ennek ellenére Mercy-t szolgálatainak elismeréséért ezredessé („*Oberst*”) léptették elő és egy újonnan felállított vértess lovasezred („*Kürassier-Regiment*”) parancsnoka lett.¹⁰

Ezredével a rajnai hadszíntérre vezényelték, ahol harcolt a francia győzelemmel végződött friedlingeni ütközetben (1702. október 14.) is. A következő időszakban – a franciákkal szövetséges – II. Miksa Emánuel bajor választófejedelem (1679–1726) bajor seregei ellen küzdött. Claude Florimond de Mercy a Donauwörth melletti schellenberg-i ütközetben (1704. július 2.) is részt vett, amely végül császári győze-

⁸ VÁRNAGY ANTAL: *Hőgyész. Községtörténeti monográfia, I. rész (A kezdetektől 1722-ig)*. Kiadja a Nagyközségi Közös Tanács, Hőgyész, 1990. Elektronikus elérhetőség: https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/hogyesz/hogyesz_kozsegtorteneti_mon_1_resz/pages/004_a_kozepkori_magyar_telepules.htm (Letöltés ideje: 2019. június 7.)

⁹ NEUHAUS, HELMUT: *Mercy, Claudius Florimund Graf von*. In: Freiherr von Aretin, Karl Otmar (szerk.): *Neue Deutsche Biographie (NDB)*. 17. kötet (Melander-Moler). Duncker & Humblot. Berlin 1994. 126. p.

¹⁰ VON WURZBACH, CONSTANTIN: *Mercy, Florimund Claudius Graf von*. In: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 17. kötet (Maroevic-Meszlenn). Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei von L.C. Zamarski. Wien, 1867. 386–391. pp.

lemmel zárult. A csata után – 1705-ben – érdemeiért vezérőrnaggyá („*Generalmajor*”) léptették elő.¹¹

A spanyol örökösödési háború további időszakában is sokszor megmutatta harctéri bátorságát, emiatt altábornaggyá („*Feldmarschalleutnant*”) nevezték ki.¹²

A spanyol örökösödési háború lezárását, illetve az ún. „*hetedik török-velencei háború*” (1714–1718) kirobbanását követően ismét fegyverbe szólították. A Habsburg Birodalom – 1716-ban – a Velencei Köztársaság oldalán avatkozott bele a konfliktusba. Mivel a török haderő egyik felvonulási területe Magyarország déli része volt, ezért Savoyai Jenő herceg Pétervárad (Петроварадин/Petrovaradin) alá, a futaki (Футог/Futog) táborba rendelte, ahol – kezdetben – a császári főhadiszállás volt. Mercy ekkor már, mint lovassági tábornok („*General der Kavallerie*”) tűnt fel.¹³ Ez utóbbi cím, közel azonos a magyarban használt tábornokságnak („*Feldmarschal*”) katonai rendfokozattal.¹⁴

II. Az osztrák-török háború (1716–1718)

Az 1699. január 26-én megkötött, ún. „*karlócai békeszerződés*” értelmében a történelmi Magyarország törökök által korábban elfoglalt területe – a Bánság kivételével – felszabadult a török megszállás alól. A karlócai békeszerződés után, az 1714-ben, a törökök és a velenceiek között kirobbant háború újabb változást hozott. A bécsi császári udvar – 1716-ban – Velence oldalán avatkozott be a konfliktusba és hamarosan a – Savoyai Jenő herceg (1663–1736) által vezetett – császári seregek megjelentek a Bánság területén is. Temesvár (Timișoara) török védői – másfél havi, jelentős ostrom után – 1716. október 12-én tűzték ki a fehér zászlót.¹⁵

Hamarosan felvirradt gróf Claude Florimond de Mercy „nagy napja” is, mivel a kapituláció aláírása (1716. október 13.), illetve a törökök Temesvárról történő kivonulása (1716. október 17.) után Savoyai Jenő herceg őt tette meg temesvári várparancsnoknak.¹⁶

A császáriak bánsági sikerei azonban itt nem értek véget, mivel az új temesvári várparancsnok, gróf Claude Florimond de Mercy (1666–1734) tábornagy seregével – Savoyai Jenő megbízására – előbb – a Bánság délnyugati csücskében, a Belgrádhhoz (Београд/Beograd) közel fekvő – Pancsova (Панчево/Pančevo), majd Palánk (Банатска Паланка/Banatska Palanka) – akkoriban Újpalánka – elfoglalására indult.¹⁷

¹¹ MEYER, HERMANN JULIUS (szerk.): *Meyers Großes Konversations-Lexikon*, 13. kötet (Lyrik-Mitterwurzer). Hatodik kiadás. Bibliographisches Institut. Leipzig-Wien, 1906. 629. p.

¹² VON WURZBACH 1867, 386–391. pp.

¹³ TEPPERT, STEFAN P.: *Mercy, Claudius Florimund Graf*. Kulturportal West-Ost: <https://kulturportal-west-ost.eu/biographien/mercy-claudius-florimund-graf> (Letöltés ideje: 2019. június 7.)

¹⁴ GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas Nagy Lexikona, Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben, XV. kötet (Simor-kódex-Tearózsza)*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1897. 879. p.

¹⁵ BERKESZI ISTVÁN: *Temesvár szabad királyi város kis monographiája*. Nyomtatott Uhrmann Henrik Könyvnyomdájában. Temesvár, 1900. 15–16. pp.

¹⁶ BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790)*. Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1703.html> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

¹⁷ ZACHAR JÓZSEF: *Csaták, hadvezérek, katonák a XVIII. században*. Tankönyvkiadó. Budapest, 1990. 121–123. pp.

„Midőn a pancsovai őrség Mercy közeledtéről értesült, védelemre készült, de mikor Mercy hada a vár alá érkezett, a törökök másnap kitűzték a fehér zászlót és alkudozásba bocsátkoztak az ostromlókkal és a várat ép oly feltételek alatt akarták feladni, mint a temesváriak. Mercy visszautasította ezt, kívánta, hogy adják meg magukat kegyelemre, de később mégis beleegyezett abba, hogy az őrség fegyvertelenül Belgrádba mehessen. Egykorú források szerint a török parancsnok azért adta volna fel Pancsovát, mert Belgrádból ágyulövésekkel értesítették, hogy segélyre ne számítsen, hanem lehetőleg kedvező feltételek mellett adja fel a várat. Pancsova meghódolása után Kevevára és Újpalánka is Mercy kezeibe került.”¹⁸

Pancsova közel 350 fős őrsége 1716. november 9-én, Palánk (Újpalánka) mintegy 200 főnyi török védőserege 1716. november 16-án adta meg magát. Gróf Mercy Palánk (Újpalánka) elfoglalása után Karánsebes (Caransebeș) érintésével Orsova (Orșova) ellen vonult, azonban az Ibrahim pasa által vezetett török védők részéről nagy ellenállást tapasztalt, így seregével, 1716. december 2-án, Miháldra (Mehadia) ment, majd, a településen őrséget hátrahagyva, Temesvárra vonult vissza.¹⁹

Belgrád 1717. évi sikeres császári ostroma, majd a további, 1718-as császári hadi sikerek – Szendrő (Смедерево/Smederevo), Szabács (Шабац/Šabac) és a bánsági Orsova (Orșova) elfoglalása – következtében kerülhetett sor az ún. „pozsareváci békeszerződés” (1718. július 21.) aláírására, amely kimondta – többek között – hogy a Bánság teljes területe is felszabadult a török „járom” alól.²⁰ A Savoyai Jenő herceg által vezetett császári hadak jelentős diadalt arattak.

„De a Temes-vidék e visszafoglalással még nem volt visszaadva önmagának és az anyasorsának. A bécsi kormány katonai hatalommal meghódított területek tekinté és legott katonai kormány alá rendelte. Az egész Duna-Tisza-Marosszög külön tartományná lett Temesi Bánság név alatt. A nagy hadvezér, Savoyai Jenő herceg [...] voltak amaz udvari párt fejei, mely előbb III. Károlyt, később Mária Teréziát arra bírta, hogy az új birtokot a magyar alkotmány és a királyi eskü ellenére, ne csatolják vissza Magyarországhoz, hanem mint katonai szervezetű, német, kathol jellegű osztrák koronartartományt szervezzék és kormányoztassák. Az új tartomány fővárosa, Temesvár, első katonai kormányzója pedig gróf Mercy Claudius Florimund tábornok lett. Mercy grófra szép, de igen nehéz feladat várt a tartomány újjászervezésében s ő e feladatnak, az adott körülmények között a lehető legjobban felelt meg.”²¹

¹⁸ REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Torontál vármegye*. Magyarország vármegyéi és városai. Országos Monográfia Társaság. Budapest, 1912. 409. p.

¹⁹ BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme*. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716-1790). *Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár*: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1703.html> (Letöltés ideje: 2019. május 31.). GYÉMÁNT RICHÁRD: *A Bánság újratelepítése, különös tekintettel a 18. századi telepítési folyamatokra*. In: Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Forum. Acta Juridica et Politica*. V. évfolyam, 1. szám. Szegedi Tudományegyetem. Szeged, 2015. 37. p.

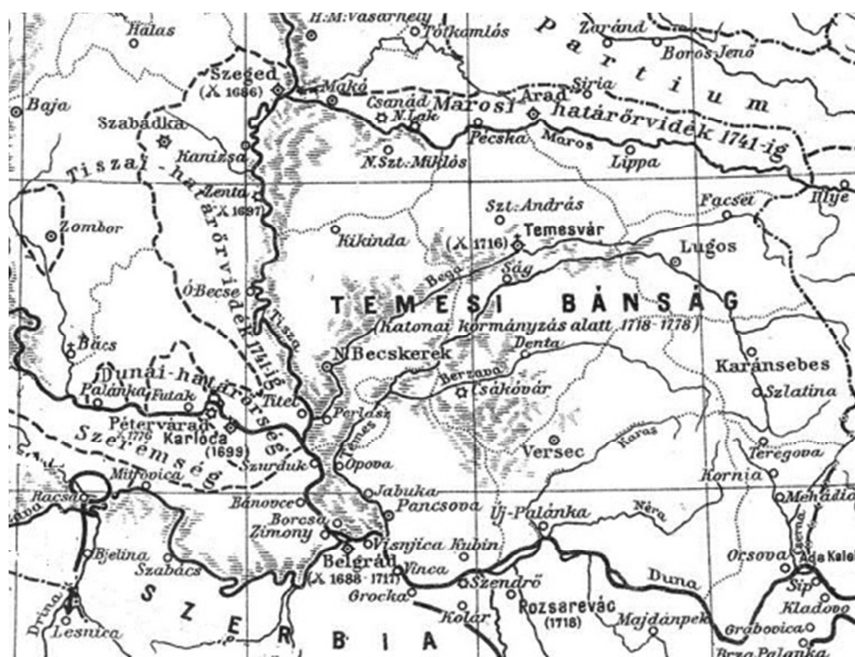
²⁰ TARJÁN M. TAMÁS: *A pozsareváci béke megkötése, 1718. július 21.* *Rubicononline*: http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/1718_julius_21_a_pozsarevaci_beke_megkoteset/ (Letöltés ideje: 2019. május 15.). DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*, XI. kötet (Pob-Sep). Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 2006. 152. p.

²¹ BERKESZI 1900, 17. p.

A Temesi Bánság első császári kormányzója, a Habsburg-házhoz lojális, továbbá feladatai ellátásában megbízható, gróf Claude Florimond de Mercy lett, aki, de facto 1716-tól, de jure, 1718-tól töltötte be hivatalát egészen haláláig, 1734-ig.

1. sz. térkép

A Temesi Bánság és környékének térképe

Forrás: BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790). Magyarország térképe a karlócai békétől III. Károly haláláig (1699–1718).* Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár: http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/images/banlaky-big_hadtortpic_1901.jpg (Letöltés ideje: 2019. június 1.) alapján saját szerkesztés. Megjegyzés: A Tiszai, illetve a Marosi Határőrvidékeket 1741-től 1750/751-ig fokozatosan számolták fel.

III. Gróf Claude Florimond de Mercy kormányzósága (1716–1734)

Az 1716 és 1718 között megvalósított, sikeres császári offenzíva után megkezdődött a Bánság, mind demográfiai, mind gazdasági értelemben történő „feltámasztása”.

A császári adminisztráció a Bánság térségét nem csatolta vissza – a szintén a Habsburg Birodalomhoz tartozó – Magyarországhoz, hanem „*Temesi Bánság*” – németül „*Temeschwarer Banat*” – néven önálló tartományként kezelte. Az osztrák örökös tartományok mintájára igyekeztek felépíteni a Temesi Bánság „szervezetét”, amelyet nemcsak a közigazgatás, hanem a demográfia tekintetében is igyekeztek kifejteni. A bécsi

császári udvar egyértelműen a római katolikus vallás tanításait követő, németajkú népesség betelepítését határozta el.²² A „plán” megvalósítása már eleve képtelenség volt, a Bánság területén – nagyobb számban – élő, ortodox vallású szerbek, illetve románok jelenléte miatt. Ennek ellenére a császári adminisztráció céljának kivitelezése érdekében „gigászi munkába” kezdett. A „nagy telepítő”, Habsburg uralkodók – III. Károly (1711–1740), Mária Terézia (1740–1780) és II. József (1780–1790) – rendelkezéseinek következményeként teljesen megváltoztatták a török korban már amúgy is, a magyarság kárára „átformálódott” etnikai (anyanyelvi-nemzetiségi), illetve vallási-felekezeti struktúrát.

Ahogy már említettük a Bánság visszahódítása után, Savoyai Jenő herceg javaslata alapján, III. Károly magyar király (1711–1740) a lotaringiai származású, gróf Claude Florimond de Mercy tábornagyot nevezte ki – katonai kormányzóként – a bánsági katonai adminisztráció élére. Mercy külföldi származása ellenére, lelkiismeretesen látta el a feladatait, ezáltal a bánsági kormányzók közül nemcsak a legismertebb, hanem – talán kijelenthetjük, hogy az utókor számára – a legjelentősebb is volt.

Mercy még 1716 telén elkészítette – a „*Haupt-Einrichtungswerk*” című – német nyelvű munkáját a Temesi Bánság közigazgatásának kialakításáról, amelyben a magyar közigazgatási „hagyományokra” is próbált tekintettel lenni. A tervezetet, amelyet – Belgrád ostroma miatt – csak 1717 őszén tárgyaltak meg Bécsben a császári tanácsosok és az uralkodó, végül elfogadták, de minden ami „magyar színezetű” volt,²³ kivették belőle. A Temesi Bánság tartományi adminisztrációjának („*Landes-Administration des Temescher Banats*”) az élén a kormányzó állt, akinek a munkáját katonai és kamarai tisztviselők segítették. A hivatalnokok jobbára német, cseh, morva, illetve sziléziai származásúak voltak, de előfordult, hogy olaszok, franciák, lengyelek vagy magyarok láttak el tisztségeket.²⁴

A közel 28 523 km²-es Bánság területét²⁵ a tervezet alapján tizenhárom kerületre, továbbá a klisszurai hegyvidékre, valamint hat katonai századvidékre osztották. A tizenhárom kerületből ténylegesen, végül csak tizenegy kerületet („*districtus*”) állítottak fel. Ezek voltak: a csanádi, a becskereki, a pancsovai, továbbá a lippai, a temesvári, a csákovai, a verseci, a palánkai, valamint a facsádi, a karánsebesi és az orsovai kerület. Ugyanakkor a tervezett lugosi kerület a karánsebesi, az ugyancsak tervezett almási, pedig – a klisszurai hegyvidékkel együtt – az orsovai kerület része lett. A hat katonai századvidék („*Compagnie*”) feladata a Tisza és a Maros folyók, valamint a távolabbi Duna folyam

²² GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Bánság területén, különös tekintettel a 18. századi betelepítésekre*. In: Katona Tamás – Kovacsicsné Nagy Katalin – Laczka Éva Zita (szerk.): Vavró István, a tudós és pedagógus. Ünnepi kötet dr. Vavró István professzor 80. születésnapjára. Magyar Statisztikai Társaság – Szent István Egyetem. Budapest–Győr, 2016. 38–41. pp.

²³ Így például elutasították a magyar vármegyékre utaló „négyes” kerületi felosztást, továbbá a magyar közjog és hagyomány által ismert tisztviselők – például alispán (Vice-Gespan), szolgabíró (Stuhlrichter) – alkalmazását.

²⁴ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai, Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság. Budapest, 1914. 349. p.

²⁵ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai*. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1912. 13. p. EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai, Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából*. Hornyánszky Viktor Részvénytársaság – Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda. Budapest, 1928. 16. p.

„fedezése”, továbbá a rajtuk való közlekedés biztosítása. Így hozták létre a mokrini, a kikindai, a frányovai, a melenczei, a botosi, valamint az idvori századvidékeket.²⁶ A későbbiek folyamán, 1726-ban a katonai századvidékeket, illetve az egész Bánságot, négy ún. „főkapitányságra” („Oberkapitanat”) (temesvári, csákovai, hedjái és mutniki) tagolták, azokon belül pedig ún. „állomásokat” („Posten”) létesítettek. Ugyanakkor – ún. „miliciák” létesítésével – megerősítették a Tisza és a Maros folyók bánsági vonalát is.²⁷

A bécsi adminisztráció – még 1717-ben – kimutatást („*Temesvarer Einrichtungs-Sachen de Anno 1717. – Designation deren in dem Temesvarer Banat samentlichen Dörffern und darinnen befündlichen Häussern*”) készített a területről. A kimutatás forrásértéke abban áll, hogy, egyfelől közölte az egyes kerületekben a lakott településeket, a lakóházak számával, másfelől többször utalt az egyes településeken élő népcsoportokra. Ennek ellenére nehéz ráismerni sok helységre, mivel számos település neve „torz ferdítésben” jelent meg, nem beszélve arról, hogy egyes falvak török neveit tüntették fel a császári hivatalnokok.

Az 1717. évi császári kimutatás szerint a magyarság egyetlen településen sem alkotott többséget. A térség – sok esetben falvaknak sem igazán nevezhető – településein szerb és román etnikai, illetve ortodox vallási dominancia érvényesült. A Bánság 663 településén, 21 289 lakóházban, megközelítőleg 90 ezer fő élt.²⁸

Az 1717. évi kimutatást a Bánság első kormányzójának, gróf Claude Florimond de Mercy (1666–1734) nevével fémjelzett kimutatás, az 1723 és 1725 között készült ún. „*Mercy-féle térkép*” követte. A források szerint – hibái ellenére – sokkal pontosabb felmérés volt az 1717. évi kimutatáshoz képest, ugyanakkor a térség „fejlettségére” vonatkozóan „lehangolóbb” adatokat közölt.²⁹ Ugyanakkor a Mercy-féle térkép sem talált magyar többségű települést a Temesi Bánság területén. Már ebben az egy, jelentős tényben is tetten érhető a török hódoltság szomorú „öröksége”.

A császáriak „berendezkedését” a magyar rendek már a kezdetektől fogva nem nézték jó szemmel. Az első pillanattól fogva követelték, hogy – a középkori Magyarország egyik legfontosabb területét –, a Bánságot csatolják vissza az anyaországhoz. Ez – a Habsburg-ház kezdeti „hezitálása” ellenére – végül nem történt meg. A magyar rendek az 1722. évi országgyűlésen ismételten követelték a Temesi Bánság térségének Magyarország területéhez történő visszacsatolását, illetve, az egykori, történelmi – így például Torontál, Temes, Krassó – vármegyék újbóli felállítását. A visszacsatolás elutasításának „objektív” okai is voltak. A török igát épphogy lerázó Magyarország nem tudta visszafizetni a Temesi Bánság – a törököktől való – visszahódítása során felmerült hadikiadásokat, illetve az időközben a térségben megvalósított beruházásokat is képtelen volt megtéríteni. Így a rendek

²⁶ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Mercy kormányzata a Temesi Bánságban. Újabb részletek Délmagyarország XVIII. századi történetéhez*. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1909. 22. p.

²⁷ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből (1779-től napjainkig). Tekintettel a III. Károly és Mária Terézia korabeli előzményekre*. Első kötet. Nyomtatott a Csanád-Egyházmegyei Könyvnyomdában. Temesvárott, 1879. 18–20. pp.

²⁸ *The colonization of the Banat following its Turkish Occupation. With particular emphasis on emigration from Lorraine and Luxemburg. (Southern Belgian province of Luxemburg) Danube Swabian History*: <http://www.dvhh.org/history/1700s/banatcolonization-after-turks.htm> (Letöltés ideje: 2019. május 19.) SZENTKLÁRAY 1879, 27. p.

²⁹ REISZIG 1912, 410–411. pp.

fenyegetőzése – nevezetesen az országgyűlési munka „bojkottálása” végett – hamar abamaradt és a visszacsatolás kérdését határozatlan időre „szüneteltették”.³⁰

A magyar múlt feledésbe merülésének egyik ékes példája magának a tartománynak az elnevezése. A „*Temesi Bánság*” fogalom a „*Temeschwarer Banat*” német elnevezésből származik, amelyet a császáriak „kreáltak”, a középkorban, a Magyar Királyság déli határai mentén elhelyezkedő – Sói, Macsó, Szörényi etc. – bánságok mintájára.³¹ Tény, hogy a jobbára Kis-Oláhszág (Olténiát) magába foglaló Szörényi Bánság („*banatus Zewriniensis*”) területének egy része átnyúlt Miháld (Mehadia), illetve Orsova (Orşova) vidékre,³² de nincs történelmi alapja a térség „*Temesi Bánság*” („*Temeschwarer Banat*”) formában történő elnevezésének. A terület élén sosem állt bán.³³ Ellenben a középkorban ismert volt Temesköz elnevezés, amely a Bánság területének jelentős részét lefedte.³⁴ A terület élén – a középkorban, illetve korai újkorban – a „*temesi gróf*” („*comes Temesiensis*”), illetve a „*temesi ispán*” állt, aki a középkori Magyar Királyság egyik zászlósurának számított.

A temesi gróf (temesi ispán) szerepe „kulcsfontosságú” volt az ország déli határainak védelme érdekében. „*E tekintetben hatásköre több vármegyére kiterjedt, a déli vidék kulcsát alkotó Temesvár várának főparancsnoka és a vidék főkapitánya volt. Régente, mint Verbőczynél is olvashatjuk (Hármas könyv I. rész, 94 sz.), a zászlós urakhoz (barones Regni) számították, rangban a vajdák és a bánok után állott és így neve a királyi végzemények záradékában felemlített. Ez állásra, amelynek különösen a török háborúk adnak nagy jelentőséget, rendszerint országos tekintélyű, a harcban jártas férfiakat neveztek ki.*”³⁵ A temesi gróf titulusa – Temesvár 1552. évi eleste, illetve a Temesköz törökök általi elfoglalása után – jelentőségét veszítette, idővel a zászlósurak közé sem sorolták már, végül a cím is elenyészett.³⁶

A közigazgatás – osztrák módon történő – kiépítése mellett jelentős szerepet kaptak a katonai rendelkezések, illetve a hozzájuk kapcsolódó jelentős hadikiadások is. Mivel a Temesi Bánság a Török Birodalommal határos térség volt, ezért szükségesnek mutatkozott a szárazföldi és vízi határvédelem (flotilla) megszervezése is. Ennek „fényében” a jelentősebb helyeket – főképp, ott, ahol már korábban is erődítés állt –, megerősítették. Így – többek között – a tartomány központját, Temesvárt, valamint a Belgrádhhoz közel fekvő Pancsovát.³⁷

³⁰ REISZIG 1912, 410. p.

³¹ PESTY FRIGYES: *A Temesi Bánság elnevezésének jogosulatlansága*. Pest, 1868. 7–15. pp. 21–22. pp.

³² DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. XIII. kötet (Szentl-Titán)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 2008, 192. p.

³³ „*A Temesi Bánság elnevezése téves (a Szörényi bánság emlékéből eredeztetett német ferdtítés), a temesi főispánok soha nem voltak temesi bánok.*” DIÓS – VICZIÁN 2008, 192. p.

³⁴ ORTUTAY GYULA (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. Ötödik kötet (Sz-Zs)*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1982. 242–243. pp.

³⁵ BOKOR JÓZSEF – GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas Nagy Lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. XVI. kötet (Téba-Zsuzsok)*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1897. 67. p.

³⁶ GYÉMÁNT RICHÁRD: *A történelmi Temes vármegye népesedéstörténete*. In: Tóth Károly (szerk.): *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Publicationes Doctorandorum Juridicorum, Tomus V., Fasciculus 7*. Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Szeged, 2005. 73. p.

³⁷ SZENTKLÁRAY 1914. 349–350. pp.

A Temesi Bánság területe mellett a környékben is jelentős császári határvédelmet építettek ki. A Maros folyó mentén létrehozták az ún. „*Marosi Határőrvidéket*” (c.1702-c.1750/1751), Szegedtől délre, a Tisza folyó mentén, pedig az ún. „*Tisza-i Határőrvidéket*” (c.1702-c.1750/1751) állították fel.³⁸ Ez utóbbi határőrvidéki terület határos volt a hivatalosan csak később létrehozott határőrvidéki területtel, a Titel (Тител/Title) környékén elhelyezkedő – jobbára szerbek által lakott – ún. „*Sajkás-vidékkel*”, ahol főképp szerb folyami hajósok, az ún. „*sajkások*” láttak el határőri szolgálatot. A Szerémség területén pedig már a pétervárad-i erőd és a hozzá tartozó határőrvidék látta el a védelmet. Ugyanakkor – időlegesen – 1718 és 1739 között Észak-Bosznia, illetve Szerbia bizonyos részei (Belgrád és környéke), valamint Olténia (Craiova és környéke) is császári, katonai kormányzás alá tartozott.³⁹

A Temesi Bánság felállítása kapcsán említést kell tennünk a siralmas közbiztonsági viszonyokról is, amelyről a térség messze földön „hírhedt” volt. A török időszakban nemcsak a természet, hanem az itt élő népesség jó része is „elvadult”. Ki kell mondanunk: rablók és zsitányok vidéke is volt a Temesi Bánság területe. A köztörvényes bűnözők, továbbá a rablóbandák, illetve haramiák – főképp azok 1740-es évekbeli tevékenységének – megfékezése, a térségben állomásozó császári hadsereg számára jelentős erőfeszítéseket, illetve hosszú időbe telt. A személyi, illetve vagyonbiztonság alacsony fokon állt.⁴⁰

Mercy kormányzásának egyik legfontosabb jellemzője a térség gazdaság fejlesztése volt. Mind a mezőgazdaság, mind az ipar területén jelentős előrelépéseket tudott felmutatni. Ugyanakkor támogatta a kereskedelmet is.

A mezőgazdaság fejlesztése elsősorban a bánsági térség újbóli művelés alá vonásával indult. A török hódoltság időszakában (1551/1552–1716/1718) hatalmas területek néptelenedtek el, amelyeket a természet visszavett. Az alföldi jellegű részekben jobbára hatalmas láp-, illetve mocsárvilág, valamint homokos talaj váltakozása fogadta az utazót.

A mai Törökkanizsa (Нови Кнежевац/Novi Kneževac) és Homokrév (Мокрин/Mokrin), továbbá Nagykikinda (Кикинда/Kikinda) és Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) között hatalmas vizenyős, lápos térség húzódott. Ugyanezt a képet mutatta Ploncz (Иланџа/Ilandža), valamint Alibunár (Алибунар/Alibunar) és Versec (Вршац/Vršac) környéke is, utóbbi esetében a hegy lábáig terült el a mocsárvilág. Ploncz és Alibunár környékének „vízmentesítési” munkái még Mária Terézia uralkodása (1740–1780) alatt is zajlottak. Erről Reiszig Ede a következőket közölte: „*II. József császár 1768 évi délmagyarországi körútjában május 17–18-án Temesvárról Alibunárra jött s itt szál-*

³⁸ FÉNYES ELEK: *Magyarország statistikája*. II. kötet. Trattner-Károlyi Tulajdona. Pest, 1843. 165–166. pp. IVÁNYI ISTVÁN: *A tiszai határőrvidék (1686–1750)*. Aigner Lajos. Budapest, 1885. 9–18. pp. 19–71. pp.

³⁹ „Az 1737: kezdett habsburg-török háború végén 1739. VII. 23: Oliver Wallis tábornagy vereséget szenvedett Grockánál (Szerbia). IX. 18: Belgrád feladásával kötötték meg a belgrádi békét, mely szerint a Habsburgok a Bánát kivételével elvesztették 1718-i hódításait: Szerbiát, É-Boszniát, Kis Oláhországot. Habsburg birodalom déli határa a Száva-Duna vonal lett, melyen katonai határőrvidéket szerveztek.” DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. I. kötet (A-Bor). Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 1993. 714. p.

⁴⁰ „...a bécsi kormány a Bánságot büntetőkolóniának is használta s idetoloncoltatta huszonöt éven át, 1771-ig, az örökös tartományok tolvajait, gyilkosait, orgazdáit, csempészeit.” SZEKFÜ GYULA: *A tizenhatalmadik század*. In: Hóman Bálint: *Magyar történet*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1928. 212. p. FÁBIÁN IMRE: *Pancsova*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai*, Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság. Budapest, 1912. 599–603. pp.

lott meg, másnap, az alibunári és illáncsai mocsarak megtekintése után, tovább folytatta útját Tomasovácra (Tamáslaka).” Továbbá „1767–69-ben Steinlein és Koszta mérnökök a helységet (t.i. Ilonczot) környező mocsár alsó részét átvágták s Szent-Mihály (Végszentmihály) felé egészen Alibunárig erős töltésekkel övezték körül.”⁴¹

A mocsár, illetve lápvilág felszámolása csak „az érem egyik oldala” volt. A bánsági folyók, főképp a Béga, de a Temes, illetve a Berzava is jelentős problémát okoztak kiöntéseikkel.⁴² Nemcsak a folyók mentén, hanem attól távolabb is jelentős árvízi pusztítást tehettek. Ezért Mercy nevéhez fűződik az első folyószabályozás a térségben, főképp a Bégát illetően.⁴³

A folyók közül kettő, a Béga és a Temes szabályozása azért is volt fontos, mert a folyami hajózást, ezáltal a kereskedelmet is érintette. A Béga átfolyik Temesváron (Timișoara), továbbá Nagybecskereken (Зрењанин/Zrenjanin) is, végül Titellel szemközt ömlik a Tisza folyóba. A Temes Karánsebes (Caranșebes), Lugos (Lugoj) és Pancsova (Панчево/Pančevo) érintésével ömlik a Duna folyamba. Főképp a Béga szabályozásának volt nagy szerepe a folyami kereskedelemben, amely vízi utat még a későbbi évszázadokban is használták. A Béga-csatorna mentén fekvő települések lakói sokszor a folyami hajózást vették igénybe, hogy terményeiket Temesváron, a józsefvárosi piacon értékesíthessék.⁴⁴ A Béga szabályozása ugyanakkor Temesvár megerősítése, illetve a Temesi Bánság „fővárosának” fejlesztése szempontjából is elsődleges kérdés volt.⁴⁵

A mezőgazdaság fejlesztése kapcsán fontos megjegyezni, hogy a 18. század hajnalán a helyi lakosság, főképp a szerbek és a románok jobbára „nomád” életformát folytattak. Főképp marha-, illetve juhtenyésztéssel foglalkoztak. Elsődlegesen az állattartásban merült ki a „mezőgazdasági tevékenység” Mercy intézkedései nyomán hatalmas előrelépések megfigyelhetők meg. Ennek egyik ékes bizonyítéka, hogy elterjedt a gyümölcstermesztés.

A Temesi Bánság létesítésekor jobbára csak szilvafák,⁴⁶ illetve a kökénybokrok „képviselték” a mezőgazdaság ezen ágát. Nagykikinda (Кикинда/Kikinda) városának neve („Kökénd”, „Nagykeken”) is feltehetően a kökény szóból ered.⁴⁷

⁴¹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 15–16. pp. 56. p.

⁴² BÖHM I. kötet. 1868. 7–8. pp.

⁴³ BÁRÁNY ÁGOSTON: *Torontál vármegye hajdana*. Magyar Királyi Egyetem. Buda, 1845. 33. p. JANCsó ÁRPÁD: *A Béga, a Bánság elkényeztetett folyója*. Mírton Könyvkiadó. Temesvár, 2007. 35–39. pp.

⁴⁴ SZEKERNYÉS IRÉN: *A Béga-csatorna az iszap fogságában. Hajózási emlékek*. Nyugati Jelen. 2008. augusztus 9. http://www.nyugati jelen.com/riport/a_bega_csatorna_az_iszap_fogsagaban.php (Letöltés ideje: 2019. június 13.)

⁴⁵ „Mercy Claudius Florimundus tábornok, a temesi bánság első kormányzója, a ki 1716-ban, Temesvár visszavétele után e vidék adminisztrációjának vezetője lett, első sorban a Béga folyó rendezését kezdte meg, mert a töröktől visszahódított és temesi bánságnak elnevezett terület főhelyét, Temesvárt leginkább ez érdekelte. E várost csakis a Béga vizeinek szabályozásával lehetett rendesen megerősíteni és fejleszteni.” [...] „Hogy Temesvárt a bánság erős és hatalmas székvárosává lehessen tenni, többek között a Béga folyónak oly módon való rendezése vált szükségessé, hogy mocsarai lecsapoltassanak és hogy annak hajózhatóvá tételével Temesvár és vidéke élelmezése, valamint termékeinek értékesítése lehetővé tétessék. Ez kellő körültekintéssel és tervszerűséggel meg is történt.” JANKó ÁGOSTON: *Vízszabályozás és árvízvédelem*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 171–172. pp.

⁴⁶ A szilvafák főképp a románok által lakott vidéken terjedtek el. Ebből a nemes gyümölcsből készítenek – a szilva erjesztésével, illetve lepárlásával – a hagyományos román szilvapálinkát, a cujkát (țuică). Ugyanakkor a másik őshonos népcsoporttól, a szerbség számára sem ismeretlen a szilvapálinka. Egyik nemzeti itáluk a šljivovica. A pálinkát a nedves és egészségtelen bánsági levegő ellen gyógyszerként alkalmazták.

A betelepített németek falvaiban szokás volt a haszonnövények, így a gyümölcsfák ültetése, mind a telkeken, mind az utcákon. A „sváb” gazdák – lótenyésztésük mellett⁴⁸ – gyümölcsfáikról is messze földön híresek voltak. Nem csoda, hogy a „kapcsolódó” lekvár szó is német eredetű („Leckwaare”). A svábok híresek voltak a gabona (búza, árpa, rozs), illetve kukorica, valamint a krumpli termesztéséről is.⁴⁹

Az állattartásban is jelentős „nemzetiségi” sajátosságok figyelhetők meg. A betelepített, illetve betelepített németek lótenyésztésük mellett híresek voltak a marhatartásról is. Baromfitenyésztésben, illetve – ehhez kapcsolódóan – tojáskereskedésben is megelőzték a többi népelemet. Ellenben a sváb gazda nem szeretett ökröt tartani, amelyre a román „esküdött”, ugyanakkor nem hozta „lázba” a szerbek, és a hegyvidéki románok által űzött juhászkodás sem. A szerbek és a jóval később betelepülő magyarok tanyás gazdálkodást folytattak. A németek községbeli gazdálkodást űztek, lehetőleg úgy, hogy a falvaik köré összesítették földjeiket, szőlőiket. A románság, a hegyvidéken, szétszórt szállásokon élt, ellenben az alföldi részeken – a németekhez hasonlóan – községbeli gazdálkodást folytatott.⁵⁰

Kitekintésként érdemes megjegyezni, hogy „a XVIII. században a német telepeselek újításként többek között meghonosították Magyarországon a gabona-váltógazdálkodást, a súlyos vasekét, a trágyázást, az istálló állattartást és új kultúrnövények termesztését (kapásnövények, takarmányrépa, káposzta, krumpli, dohány)”, továbbá „a német telepeselek arra törekedtek, hogy mezőgazdasági termékeik egy részét a piacon értékesítve az abból nyert hasznot föld és telek szerzésébe fektessék.”⁵¹ Ez utóbbi jelenséget „Grundhunger” elnevezéssel illeték, amely miatt, olykor, más népcsoport nem szívelte őket.

A Temesi Bánság területén nemcsak a pálinkafőzés, hanem sörfőzés, valamint a borkészítés (szőlőművelés) is elterjedt. Előbbi esetében, a német jövevények kapcsán, sörfőzdék létesítését is támogatták. A kormányzat ugyancsak támogatta a szőlőművelést is, ebből kifolyólag a bánsági borok készítését és fogyasztását. Ennek oka abban keresendő, hogy máshonnan behozott borok drágák voltak. A letelepedő németek – takaré-

BÓHM LÉNÁRT: *Dél-Magyarország vagy az úgynevezett Bánság külön történelme. Második kötet.* Emich Gusztáv tulajdona. Pest, 1868. 11. p.

⁴⁷ GYÉMÁNT, RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Nagykikindai Kiváltságos Kerületben.* In: Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Forum. Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica.* IV. évfolyam, 1. szám. Szegedi Tudományegyetem. Állam- és Jogtudományi Kar. Szeged, 2014. 70. p. HANNOVER MOSER, BRIGITTA GABRIELLA: *Serbien: Natur und Kultur zwischen Vojvodina und Balkangebirge.* Trescher Verlag. Berlin, 2017. 264. p.

⁴⁸ Amíg a románság inkább ökröket tartott, addig a svábnak a ló volt a mindene. Ahogy a régi – viccelődő – bánsági sváb mondás tartja: „Weibe-Sterbe is ka Verderbe, aver Gaulverreche des is a Schrecke.”, azaz „Az asszonyhalál nem baj, de ha a ló megdöglik – nagy a szepegés”. A későbbiek folyamán, főképp Torontál vármegye németek lakta falvaiban volt jelentős a lótenyésztés. Így Csatádon, Kisjécsán, Nagyjécsán, Grabácon, Lázárföldön, Németszentmiklóson, hogy csak néhány települést említsünk. A teljesség kedvéért érdemes megjegyezni, hogy a bánsági szerbség által tenyésztett lovak is – a sváboké mellett – egész Európában keresettek voltak. CZIRBUSZ GÉZA: *A délmagyarországi németek.* In: Szabó Oreszt: *A magyarországi németek.* I. kötet. Nemzetiségi Ismertető Könyvtár. Budapest, 1913. 87. p.

⁴⁹ „A felvidéki németek Sziléziából kapták a burgonyát s Grundbirne (földi körte)-nek nevezték, ebből lett a krumpli a tót krumpire-ből. A Délvidéken soha sem mondják Grundbirne-nek, hanem Erd-Äpfelnek (földi almának), a pityókat Németországban csak Kartoffelnek nevezik.” CZIRBUSZ 1913, 83. p.

⁵⁰ CZIRBUSZ 1913, 82. p. 87–88. pp.

⁵¹ SEEWANN, GERHARD: *A magyarországi németek történetének vázlatos áttekintése.* In: Papp Endre (szerk.): *Hitel.* Irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat. 26. évfolyam, 8. szám. Budapest, 2013. augusztus. 86. p.

kos természetük mellett – pedig híresek voltak a szőlőművelésről, illetve a borkultúráról. Ők alapozták meg a történelmi Magyarország, egykor, méltán híres bánsági borvidékeit (Temesrékas, Versec, Fehértemplom etc.).

Idővel német iparosok is szép számmal érkeztek, akik az ipart lendítették fel. Mercy támogatta a különféle iparosok (ötvösök, kerégyártók, kovácsok, etc.) és családtagjaik betelepődését. Mercy alapította Temesvár egyik részén a „gyárvárost”.⁵² Az ipar előmozdítása tekintetében érdemes kiemelni egy – Mercy által különösen támogatott – iparágat, a textilipart. Ezen belül is a hernyóselyem készítését, a selyemhernyó-tenyésztést kell megemlítenünk. „Mercy 1733-ban 143 ezer db eperfát ültetett el, ezzel párhuzamosan a selyemhernyó ápolásához értő olasz családokat hozatott Milánóból és Mantovából Temesvárra.”⁵³ A selyemhernyó-tenyésztés, illetve a hernyóselyem készítésének súlypontja Baranya vármegyéből 1718 után a Temesi Bánság területére tevődött át. Erről Takáts Rózsa a következőket közölte: „Baranya megyei – már említett – első megjelenése után a tenyésztés súlypontja az 1716–18-ban visszafoglalt, s Temesi Bánságnak nevezett területre tevődött át.” [...] „Szervezett akciók során kerültek 1722-ben és 1730 körül Temesvár, Versec, Becskerek, Fehértemplom, Detta, Mercyfalva, Giroda, Gyarmath környékére olasz és spanyol családok, akiket az uralkodói tervek szerint a selyemgyártás, a posztó- és papírgyárak kiszolgálása érdekében, részint pedig az ipari növények (rizs, repce, kender) és a kerti kultúra művelésére hoztak be.”⁵⁴

Mercy kormányzata kapcsán említést kell tennünk a korabeli közegészségügyi viszonyokról is. A vízmentesítésre, illetve a folyók szabályozására azért is szükség volt, mert a térségben tömegesen pusztítottak a különféle betegségek, illetve járványok (kolera, vérhas, tifusz); a lápvilág miatt főképp a malária volt veszélyes a később érkező telepésekre. A szúnyogok, illetve legyek, valamint böglyök egész inváziójával kellett az első telepéseknek megküzdeniük, amely nem is csoda, hiszen az alföldi, lapályos részeken, hatalmas területen terült el a mocsárvilág, amely bűzös, egészségtelen levegőjével, illetve „egyedi” faunájával melegágya volt a különböző fertőző betegségeknek, illetve járványoknak.

Az embert a maláriát terjesztő szúnyog, az állatvilágot pedig főképp az ún. „kolumbácsi légy” tizedelte. Ez a légyfajta az emberre is veszélyes volt, azonban tudott ellene védekezni; nála ritkábban okozott halálozást, az állatállományban már inkább.⁵⁵ Mindezekért Mercy egyik első feladata a mocsár-, illetve a lápvilág felszámoltatása volt.

⁵² BÁRÁNY 1845, 36. p.

⁵³ MARJANUCZ LÁSZLÓ: *Adalékok a Habsburg berendezkedés és telepítés bánsági történetéhez*. In: Zombori István (szerk.): *Történelmi Tanulmányok. Studica Historica* 5. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Szeged, 2002. 15. p. GULYÁS LÁSZLÓ: *A Délvidék története 2. A török kiűzésétől Trianonig 1683–1920*. Közép-európai Monográfiák, 6. kötet. Egyesület Közép Európa Kutatására. 2012. 38. p.

⁵⁴ TAKÁTS RÓZSA: *Adatok a magyar selyemhernyó-tenyésztés történetéhez I.* In: Fehér György (szerk.): *A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1992–1994*. Magyar Mezőgazdasági Múzeum. Budapest, 1994. 167. p.

⁵⁵ „A házi állatok közül is nem mindegyik van egyformán kitéve. Így legkevésbé a ló, mely farkával, bőrizmával, leheveredéssel képes elűzni őket, a szarvasmarha már jobban, leginkább pedig a bivaly és a disznó érzik meg csípésüket. Amint egy légy utat tört magának az illető állat szőre közt, mind többen és többen tolatkodnak utána, úgy hogy csakhamar egy helyre 50-100 légy is befészkelte magát, s az így ilyen csoportokban összegyűlt legyek csípése következtében származott seben 3-4 cm. nagy és 1-2 cm. magas daganat keletkezik. A daganatok pedig oly sűrűn vannak egymás mellett, hogy egy tenyérnyi területen 3-4 található. Midőn azután a legyek teleszívták magukat, tehetetlenül hullanak le az állat testéről és elpusztulnak.” GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas Nagy Lexikona, Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben, X. kötet (Kacs-*

1. sz. kép

gróf Claude Florimond de Mercy (1666–1734)
egyedüli ránc maradt, ismert arcképe (1704)

Forrás: Az ismeretlen festő által, 1704 körül – 91 x 75 cm méretű – vászonra festett, sötét, fakeretes olajfestmény a Milkel-kastélyban (Szászország, Németország) található. *Miles Barton Period Paintings*: <http://www.milesbarton.com/product/count-claude-florimond-de-mercy-1666-1734/> (Letöltés ideje: 2019. június 13.)

Mercy kormányzóságának egyik hatalmas „fegyverténye” a telepítések tekintetében figyelhető meg. Ugyanakkor III. Károly magyar király uralkodásához (1711–1740) kapcsolódóan – a német szakirodalom szerint – a németek első nagyobb, illetve az első kisebb bevándorlását kell megemlítenünk. Az ún. „*Erster großer Schwabenzug*” 1722 és 1726 közé esett. Az ún. „*Erster kleiner Schwabenzug*” időszaka – Mercy halála után – III. Károly uralkodásának végére, 1736 és 1738 közé tehető.⁵⁶ Egy másik elmélet szerint III. Károly uralkodása alatt a Bánság területére három időszakban telepítették a németajkú jövevényeket. Az első korszak a Bánság felszabadulásától 1724-ig tartott, a második 1724 és 1727 között, a harmadik pedig 1727 után ment végbe.⁵⁷

A Temesi Bánság felszabadítása után, annak déli és a nyugati részein, a Duna folyam és a Tisza folyó mellett szerbek éltek. A népesség többségét azonban a románság alkotta, akik a keleti – Erdéllyel határos –, illetve a déli hegyvidékekben éltek.⁵⁸ A szerbekkel és a románokkal szemben a magyarság szinte teljesen kiveszett a térségből, csak az északkeleti részen éltek kisebb számban. Főképp neveik és római katolikus vallásuk árulkodtak személyükről.⁵⁹

Közellátás). Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1895. 701–703. pp. BARÁNY 1845, 33. p., BÖHM *Második kötet*. 1868, 9. p.

⁵⁶ MANHERZ, KARL – WILD, KATHARINA: *Zur Sprache und Volkskultur der Ungarndeutschen*. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/ungarndeutsches_archiv_3/pages/001_die_ungarndeutschen.htm (Letöltés ideje: 2019. május 22.)

⁵⁷ SZENTKLÁRAY 1914, 350–351. pp.

⁵⁸ BÖHM. *Második kötet*. 1868. 11–12. pp.

⁵⁹ SZENTKLÁRAY 1909, 25–26. pp.

A negyedik nagyobb népelem, a németajkú telepesek, szervezett betelepítése csak a pozsereváci békeszerződés (1718. július 21.) aláírása után indult. Addig csak gyér németajkú betelepülés volt megfigyelhető. Mercy a németajkúak számára új falvakat létesített, illetve a már létező helységeket megnagyobbította. „Nagyszámú gyarmatosít, kézművest, iparost és földművest hitt be Német- Magyar- és Olasz-, sőt Spanyolországból is. Ily új falvak voltak: Fehértemplom, az új-palánki vidéken, mely 1717-ben keletkezett és németekkel, magyarokkal, s néhány csehvel telepített be. [...] továbbá 1721-1722-ben keletkeztek Sz. Péter, Zádorlak, Új-Bessenyo, Ujpécs, Detta, Bruckenu, Gutenbrunn, Kudritz, melyek mind sváb s más német gyarmatosokkal népesítettek be. [...] Új-Aradon a Maros mellett, Girodára, Gyarmathára 1720–1722-ben németeket telepített, de úgy, hogy a románoktól és szerbektől elkülönítve laktak; Német-Lugosra (1718) magyarok s németek, Verseczre (1729) és Karánsebesre (1725) németek, szerbek és magyarok, Csákovárra (1724) németek, magyarok és tótok, Facsetre (1729) németek, magyarok és szerbek, Becskerekre végre Griselin szerint 1722-ben biscayai spanyolokat telepített, kik a helyet Új-Barcellonának nevezték, mely nevezet azonban néhány év múlva a jövevényekkel együtt kihalt, miután ezek a közel mocsárok kigőzölgése által befertőztetett levegőt elviselni nem tudták. Már 1728-ban a spanyolok helyébe szerbek, magyarok és németek telepítettek.”⁶⁰ Ugyanakkor érdemes megjegyezni – habár a spanyolokat ért „konklúzió” azonos –, hogy Móricz Miklós a spanyolok betelepítését későbbre, Mercy halála (1734) utánra tette. Szerinte 1735 és 1738 között – gróf Hamilton kormányzósága (1734–1738) alatt – spanyol telepesek is éltek a Bánság területén. A későbbi történelmi Torontál vármegye székhelyének, Nagybecskereknek ebben az időszakban – a spanyolországi bevándorlók után – az „Új-Barcelona” nevet adták. A spanyol telepítés azonban kudarccal végződött; a malária és egyéb járványos betegségek szinte teljesen felszámolták a spanyol közösséget.⁶¹

Az 1718 és 1724 közötti időszakban főképp az osztrák örökös tartományok – például Tirol – területéről, valamint a Rajna folyó vidékéről („*Rhineland*”) érkeztek németajkú, római katolikus vallású telepesek, illetve családok. A Rajna-vidékről közel 600 család érkezett, akiket Donauwörthből hajón szállítottak a Bánság területére.⁶² A második időszak – amely a német terminológia szerint már a közel 15 ezer főt „megmozgató” „*első nagy sváb bevándorlás*” időszakához kapcsolódik – volumenében is felülmúlta a kezdeti éveket. A Német-római Birodalom római katolikus vidékein tömegek mozdultak meg a jobb élet reményében. A telepesek a Rajna-vidék mellett, Frankföldről, Hessenből, Bádénból, Pfalzból, illetve Felső-Bajorországból érkeztek, de érkeztek németajkú telepesek Elzászból és Lotaringiából is.

A harmadik időszakban 1727 után megcsappant a bevándorlási hajlandóság. Ennek részben belső, részben külső okai voltak. Időközben egyes, kisebb-nagyobb német fejedelemségek vezetői – az elnéptelenedés veszélye miatt – korlátozták a kivándorlást. Amíg csak a „felesleg”, a kevésbé hasznos „elemek” távoztak, nem emeleték fel a hangjukat, de, amikor a „dolgos kezek” számában is csökkenés történt, igyekeztek korlátozni

⁶⁰ BÖHM *Második kötet*. 1868, 21–22. pp.

⁶¹ MÓRICZ MIKLÓS: *Nagybecskerek*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 555–582. pp.

⁶² SZENTKLÁRAY 1914, 350–351. pp., SZENTKLÁRAY 1909, 33. p.

az elvándorlást. A németek zöme szegény sorból származott, a jobb élet reményében választotta új hazájának a számára ismeretlen Bánság területét. Az első telepeseiket az itt tapasztalt elmaradottság, a közegészségügyi és a közbiztonsági problémák elégedetlenséggel töltötték el. Ugyanakkor – szegénységük okán – az élelmezésükről, de még vetőmagok beszerzéséről a császári adminisztrációnak kellett gondoskodnia. Emellett a járványok, a betegségek tömegesen pusztítottak közöttük. A kezdeti évtizedekben elhíresült a mondás, hogy a Bánság a németek temetője. Mercy kormányzósága idején kezdődött a rokkant, illetve a szabadságolt katonák lakóhelyeinek kijelölése is, így többek között Nagybecskereken – akkoriban Becskereken – Lippán (Lipova), Fehértemplomban (Бела Црква/Bela Crkva), továbbá Lugoson (Lugoj), Karánsebesen (Caransebeș) és Orsován.

Érdekességként jegyezzük meg, hogy Savoyai Jenő herceg Mercy kormányzót figyelmeztette, „*hogy legyen óvatos és Temesvár várába ne fogadjon be más lakosságot, hanem csak róm. kath. németeket. Teljes bizalomra – egyedül csak a németek érdemesek (!). Görögök, szerbek és mások csak a külvárosokban tűressenek meg.*”⁶³ Ugyanakkor Mercy kormányzósága alatt megközelítőleg 30-35 ezer fő telepedett le a Bánság területén.⁶⁴ „*Kijelenthetjük tehát, hogy Mercy kormányzata alatt a Temesi Bánság lakossága csaknem megkétszereződött – sajnos csupa idegen néppel.*”⁶⁵

IV. Kitekintés: A gróf Mercy halálát követő évek nehézségei (1734–1740)

Röviden érdemes szólni a gróf Claude Florimond de Mercy halálát követő időszak eseményeiről is, amelyek nemcsak kiemelik a gróf, illetve Savoyai Jenő herceg hiányát, hanem tragikus záróakkordjai III. Károly magyar király utolsó éveinek is.

A gróf Mercy (1734) és III. Károly halála (1740) között eltelt hat évben, ha nem is semmisültek meg a császári adminisztráció eredményei, de azok több szempontból is „megtizedelődtek”. A Habsburg Birodalom jelentős pénzügyi nehézségekkel küzdött, továbbá a Habsburgok nőági öröklésének kérdése egyre markánsabban foglalkoztatta Európa uralkodóit, különösen II. (Nagy) Frigyes porosz királyt (1740–1786). Ugyanakkor a birodalom előbb – a katonai és kormányzói pályán sikeres – gróf Mercy személyét veszítette el, utóbb – 1736. április 21-én, szélütés következtében – pedig a nagy hadvezér, Savoyai Jenő herceg is távozott az élők sorából.

Említettük, hogy gróf Mercy lovassági tábornok, illetve tábornagyi rangban is szolgált kormányzói „állása” mellett. Ezért Európa különféle hadszínterein a birodalom érdekeit kellett védelmeznie. A tanulmány elején szóltunk a Mercy család férfi tagjait ért fátumról, azaz elkerülhetetlen sorscsapásról. Ez hősünket, gróf Claude Florimond de Mercy tábornagyot is elérte az itáliai Parma mellett – 1734. június 29-én – zajlott crocetta-i, más néven san Pietro-i csatában. A lengyel örökösödési háború (1733–1735) ezen ütközetében a francia-szárd és a császári seregek álltak egymással szemben. A osztrák hadvezetés feltehetően nem volt összehangolt, ráadásul a gróf – a rá jellemző,

⁶³ SZENTKLÁRAY 1909, 12. p.

⁶⁴ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai, Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság. Budapest, 1914. 351. p.

⁶⁵ SZENTKLÁRAY 1909, 51. p.

bátor módon, de jelen esetben – vakmerően vezette ezredét az ellenség muskétásai ellen, akik jól irányzott lövéseikkel leterítették és megölték. A csata végül a császáriak visszavonulásával és francia-szárd győzelemmel végződött, amiben szerepe volt a fővezér, gróf Mercy halálának is. Ugyanakkor mindkét oldal súlyos veszteségeket szenvedett.⁶⁶

Gróf Mercy halála után három bánsági kormányzó váltotta egymást hat év alatt. Gróf Johann Andreas de Hamilton (1734–1738), gróf Wilhelm Reinhard de Neipperg (1738–1739), valamint báró August Jakob Heinrich de Succow (1739–1740) kormányzósága alatt már kevésbé volt sikeres a Bánság benépesítése és fejlesztése.⁶⁷ Erre az időszakra esik az ún. „*Erster kleiner Schwabenzug*”, vagyis a németajkúak („svábok”) kisebb bevándorlása. Az 1737 és 1739 közötti időszakban háromezer német telepes érkezett jórészt Baden–Württemberg és Tirol területéről. Ekkor már a németek mellett más népcsoportok is bevándorolhattak a Bánság területére. Jelen esetben főképp római katolikus vallású bolgárok, illetve albánok, továbbá pravoszláv szerbek érkeztek. Erről Kocsis Károly és Saša Kicošev a következőket közölte: „*Az újabb osztrák–török háború (1737–1739) során a Balkánról nem csupán szerbek tömegei, hanem római katolikus albánok és bolgárok is menekültek a Szerémségbe és Bánságba (1737)*”.⁶⁸ A Bánság esetében főképp a bolgárokat kell kiemelnünk.

Összefoglalva elmondható, hogy a III. Károly uralkodásához kapcsolódó telepítések kevésbé sikeresek. Magyarok tömegesen nem telepedhettek le a Bánság területén, ugyanakkor a betelepült németek és más jövevények jelentős része a járványoknak, betegségeknek esett áldozatul.

Az 1737 és 1739 között kirobbant orosz–török háború – amelybe az oroszok oldalán a Habsburg Birodalom is belesodródott, az osztrák hadvezetés hibájából kifolyólag –, katasztrofális következményekkel járt.⁶⁹ A hadműveletek mellett előfordult, hogy – 1738-ban – törökök portyáztak a Bánság területén és rabolták ki a védtelen lakosságot. A törökök főképp a Csávós (Grāniceri), Bóka (Бокa/Boka) és Alibunár (Алибунар/Alibunar) valamint az ettől keletre és délre elhelyezkedő területeket dúlták fel. A németek tömegesen menekültek el a lakóhelyükről.⁷⁰ Több tucat település pusztult el, amely többé már nem épült újjá, valamint megközelítőleg félszáz új telepítésű falu népességszáma zuhant a felére.

A háború borzalmai mellett a román rablóbandák is jelentős károkat okoztak. FELDÚLTÁK a Bánság keleti részeit, megfélemezésükre a császári hadsereget kellett kirendelni. Ugyanakkor a háború idején – 1738/1739-ben – tomboló pestisjárvány is súlyos veszteségeket okozott; megtizedelte a Bánság népességét.⁷¹

A Bánság újjáépítése – III. Károly regnálása alatt – hatalmas áldozatokat kívánt, főképp a németek körében. A Habsburg Birodalomban, de még a Német-római Birodalom

⁶⁶ UCKER, SPENCER C.: *A Global Chronology of Conflict: From the Ancient World to the Modern Middle East. Volume II (1500–1774)*. ABC CLIO, Santa Barbara (California), USA – Oxford, United Kingdom, 2010. 730. p.

⁶⁷ Báró August Jakob Heinrich de Succow (1739–1740) kormányzói feladatkörét sem tudta ellátni, mivel halála ebben megakadályozta.

⁶⁸ KOCIS KÁROLY – KICOŠEV, SAŠA: *A népesség változó etnikai arculata a Vajdaság mai területén*. Magyar Tudományos Akadémia, Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, Földrajztudományi Intézet: http://www.mtafk.hu/konyvtar/kiadv/etnika/ethnicMAP/005_session_h.html (Letöltés ideje: 2019. június 15.)

⁶⁹ ZACHAR 1990, 121–123. pp.

⁷⁰ BÁRÁNY 1845, 36–37. pp.

⁷¹ REISZIG 1912, 411–412. pp.

területén is általánosan elterjedt a mondás, miszerint „*Magyarország a németek sírkertje*”.⁷² A III. Károlyt követő Habsburg uralkodók – Mária Terézia (1740–1780) és II. József (1780–1790) – már nagyobb sikereket értek el a telepítések, illetve gazdasági és kulturális fejlesztése tekintetében.

RICHÁRD GYÉMÁNT

THE FIRST GOVERNOR OF THE TEMESCHWARER BANAT: COUNT CLAUDE FLORIMOND DE MERCY (1666–1734)

(Summary)

Count Claude Florimond de Mercy (1666–1734) was an imperial general, who was born at Longwy, in Duchy of Lorraine (Nowdays in France). Mercy entered the Imperial (Austrian) army as a volunteer in 1682. He won his first commission at the great battle of Vienna in the following year (1683). After – during seven years (1683–1690) – he fought against the Turkish army, as lieutenant, later captain in Hungary. In 1697 he was employed in the Italian campaign, but he was called back to Hungary by the famous imperial strategist, Prince Eugene von Savoy. He fought at Zenta in 1697.

During the Spanish Succession War Mercy fought in the Imperial army against the French troops in Italy and twice fell into the hands of the enemy. In this time he was lieutenant-colonel, after the battle of Cremona received the emperor's thanks and the proprietary colonelcy of a newly raised cuirassier regiment.

Later he fought against the France and the Bavarian troops in Bavaria, Baden-Württemberg and Rhineland. After several battle, for example the Battle of Schellenberg (1704, near Donauwörth, Bavaria), in 1705 he was promoted as major general. Later he was soon afterwards promoted vice-marshal. After the Spanish Succession War he went to Hungary and fought in the Imperial army at Pétervárad, later at Temesvár, Pancsova, Újpalánka and more. After the Peace of Passarowitz (1718) he resumed the administration of the Banat, which after more than 150 years of Turkish rule needed a humane and capable governor. But before his work was done he was once more called away to a command in the field, this time in southern Italy. Between 1718 (de facto 1716) and 1734, he administered the Banat, reorganizing the country as a prosperous and civilized community. In 1734 – during the Polish Succession War (1733–1735) – he was made a general field marshal in the army, but on the 29th of June was killed (by musketballs) at the battle of Crocetta or other name battle of San Pietro (near Parma) while personally leading his troops.

⁷² FATA MÁRTA: *Az új alattvaló*. In: Deák Ágnes (főszerk.): AETAS történettudományi folyóirat. 30. évfolyam, 1. szám. Kiadja az AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület. Szeged, 2015. 200. p.